

Jasna Žmak

**ONE
STVARI**

**Eseji o ženskoj
seksualnosti**

■ Laguna ■

Copyright © Jasna Žmak and Fraktura, 2020.
All rights are represented by Fraktura, Croatia.

Copyright © ovog izdanja 2025, LAGUNA

*Sanji i Nikici,
u stvarnosti i u fikciji*

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	11
<i>One stvari</i>	13
PRVI DIO – ESEJI O MENI.	23
Jasna ili o autohomofobiji	27
<i>Girls Who are Boys Who are Girls</i>	41
Nevolje sa sisama.	55
Mršavica.	71
Doba nevinosti	83
Tamo dolje	99
<i>She Bop</i>	115
Misterije orgazma	133
DRUGI DIO – ESEJI O DRUGIMA	149
Gdje je nestalo autanje?	153
Klasna optika bez osobne odgovornosti	163

Hrvatska kujica	175
Moj obračun sa Suzan	187
DODACI – TEKSTOVI O METAFORAMA	203
O čemu govorimo kad (ne) govorimo o menstruaciji .	207
Od pipice do mufa	221
PRILOZI	229
Leksikon više i manje poznatih imena i pojmova. .	231
Popis prethodno objavljenih tekstova	243
Bibliografija	245
Popis korisnih projekata i linkova	263
<i>Zahvale</i>	267
<i>O autorki</i>	271

*Rekla sam ti da želim živjeti u svijetu u kojem lijek za sram
nije ponos, nego iskrenost.*

The Argonauts
Megi Nelson, 2015.

Predgovor

Jedna od ljepota bavljenja književnošću za mene je oduvijek bila dugovječnost knjiga. Za razliku od predstava koje s vremenom „umru“ ili filmova koji postaju sve teže dostupni, knjige puno bolje odolijevaju tom nagrivanju vremena. Posebna je radost u tom smislu njihovo „pomlađivanje“ u obliku novih izdanja. Zato sam iznimno sretna što *One stvari* s ovim izdanjem dobivaju i jedan novi život.

Prvi tekst objavljen u ovoj knjizi napisala sam prije gotovo devet godina, a od objave njezinog hrvatskog izdanja prošlo je više od pet godina. Hrvatsko je izdanje u međuvremenu rasprodano, svijet je postao nešto drugačije mjesto, a ja sam prešla četrdesetu.

Iako bih neke od tekstova danas vjerojatno nešto drugačije ispisala, odlučila sam ih u ovom izdanju prenijeti u izvornom obliku, uz minimalne stilističke izmjene. S obzirom da smo i svijet i ja u proteklih pet godina ipak doživjeli neke promjene, neki su tekstovi ipak dobili nove krajeve koji pokrivaju te promjene nastale u međuvremenu.

Jedina veća intervencija tiče se reperkusija teksta *Gdje je nestalo autanje?*, koji je nakon objave bio poprištem

pozamašne javne debate, u jeku koje sam ispisala još jedan tekst (*Klasna optika bez osobne odgovornosti*), koji sam, umjesto da ga samo prepričam, odlučila uvrstiti u ovo izdanje kao dodatni tekst jer se bavi nekim bitnim kvir i klasnim pitanjima, kao i temama vezanim za autorsku odgovornost.

No glavno tkivo knjige ostalo je isto kao i prije pet godina i nadam se da će i u ovom novom kontekstu imati lijep i dug život kakav je imalo nakon prvog izdanja. Ova knjiga nastala je iz moje potrebe da progovorim o *onim stvarima* o kojima sam dugo šutjela i nadam se da će bar nekima od vas pomoći da o *tim stvarima* počnete progovarati, sa sobom i sa drugima.

One stvari

Dugo je vremena šutnja o seksualnosti za mene bila stanje normalnosti. Šutjela sam jer sam mislila da tako treba, jer sam tako bila naučena, šutjela sam jer su šutjeli i drugi. Šutjela sam pred samom sobom i pred drugima, godinama. Točnije, šutjela sam punih trideset godina i ova knjiga predstavlja moj konačni obračun sa svim tim godinama šutnje jer mislim da ih je bilo previše, previše godina i previše šutnje.

A imala sam prijatelje i prijateljice, čitavo to vrijeme. I ne samo prijatelje i prijateljice, od vrtića do fakulteta bila sam okružena raznim ljudima... bilo je tu i prijatelja i rodbine i učiteljica i susjeda. Bili su tu i mama i tata i brat, i prijatelji iz ulice i prijateljice iz klupe, simpatije iz razreda, treninzi iz atletike, dramska sekcija, izviđači, odbojka. I kasnije, radio-nice pisanja, kolege i kolegice s faksa, cimerice, brucošijade, tulum, putovanja, izleti. Imala sam dakle s kime razgovarati.

I razgovarala sam, naravno, često i o raznim stvarima. Ali o *onim stvarima* ne. Kad sam bila mala, razgovarala sam o školi i vremenu, igricama i bombonima, nogometu i nebu,

o svemu o čemu već pričaju djeca tog uzrasta. Ali o *onim stvarima* ne. I kasnije, u srednjoj i na fakultetu, razgovarala sam o serijama i putovanjima, moru i šopingu, tračevima i glazbi, teoriji i kazalištu, drogama i filmovima, o svim ostalim glupostima o kojima razgovaraju (post)adolescenti. Ali o *onim stvarima* ne.

O *onim* sam stvarima uporno šutjela, o njima nisam nikad ni s kim razgovarala.

* * *

Iako zvuči kao nevina sintagma, *one stvari* zapravo je savršen primjer toga kako naša kultura tretira seksualnost. (I kad kažem *naša*, ne mislim samo na nacionalne okvire, ne mislim na *hrvatsku kulturu*, nego na širi balkansko-europski kompleks kojeg smo dio.) *One stvari* naime tek je jedna od mnogobrojnih seksualnih metafora kojima naš jezik obiluje. (I kad kažem *naš*, ponovo, ne mislim samo na *hrvatski*.)

Kao konkretan dokaz za tu metaforičnost jezika mogu poslužiti posljednja dva teksta u ovoj knjizi koja su posvećena menstrualnim i vaginalnim metaforama. Treći tekst koji sam na istu temu htjela napisati trebao se baviti metaforama za žensko masturbiranje, ali čini se da će on još neko vrijeme ostati nenapisan. Naime, za razliku od izdašnosti jezika po pitanju muškog samozadovoljavanja (to su sva ona *sapunanja mačora*, *guljenje banane*, *trackanja miška*, *šamaranja majmuna*), kad je u pitanju ono žensko, *naš* jezik ostaje začudno i potpuno – nijem. Ženski je užitak, čini se, i dalje preopasan, pa se bolje praviti da ne postoji, čak ni u jeziku. (Ali engleski je jezik zato sasvim lijepo nadoknadio taj propust, kao što ćete vidjeti u tekstu *She Bop*.)

Ali o raznim drugim seksualnim pitanjima naš je jezik iznimno bogat metaforama. A to metaforičko bogatstvo jasno ukazuje na tendenciju *skrivanja* seksualnosti u jeziku, koja pak odražava njeno potiskivanje u svijetu. Naime, dok metafore koje nastaju iz literarnih razloga najčešće ciljaju na neku vrstu oplemenjivanja originalnog rječnika, seksualne metafore zapravo skrivaju originalna značenja. Iako metafora, prema tome, može funkcionirati u (najmanje) dva smjera, u ovom je slučaju njezin poetski kapacitet u potpunosti podređen onom cenzorskom. Metafora kao pjesnička figura u kojoj dolazi do prenošenja značenja tako postaje savršeno sredstvo skrivanja jezične eksplicitnosti jer nam omogućava da stvari ne nazivamo njihovim pravim imenima, nego da ih preobučemo u neko drugo, manje „skandalozno“ ruho. *One stvari* zato su prijeko potrebni jezični paravan kojim je naša kultura izgradila i potvrdila tabu oko seksualnosti. *One stvari* nužan su alat kojim naše društvo osigurava da ne zaprljamo vlastiti jezik, da ostanemo pristojne. *One stvari* u naslovu ove knjige zato se ne odnose samo na *jebanje* već na širi splet seksualnih fenomena o kojima se inače u našem društvu ne govori, koji su u našoj kulturi tabuizirani, skriveni, a o kojima ću u ovoj knjizi pisati. *One stvari* su i menstruacija i sise i masturbacija, i orgazam i nevinost i debljina, i homoseksualnost i rodna transgresija.

* * *

Kad pokušavam detektirati *kako*, *zašto* i *kada* svoje šutnje, osobna se psihologija počinje miješati s obiteljskim obrascima, karakterne osobine s odgojnim praksama mojih

roditelja, genetika s navikama. Ali bez obzira na neminovni osobni udio u cijeloj toj priči, jako dobro znam da moja šutnja nije stasala samo unutar četiri zida moje obitelji i mojeg karaktera, već da su se u nju itekako utkali i faktori s kojima sam se sretala onkraj i mimo našeg kućnog praga, faktori koji čine živo tkivo naše kulture i društva, kao što su škola i mediji, crkva i filmovi, glazba i sport – čak i onda kada im nisam bila direktno izložena.

U nju su se utkale sve one strejt* serije koje sam gledala kad sam bila mala, sve reklame za uloške na kojima je umjesto krvi prikazana plava tekućina, u nju se utkala i nelagoda moje učiteljice iz biologije na satu o ljudskim spolnim organima i predavanje one jedne časne sestre o tome zašto *nema seksa prije braka*. Da, sve su to bile manifestacije patrijarhalne kulture koja je neminovno, uz obiteljske odnose i genetiku, ušla u jednadžbu moje šutnje.

Iako se generička definicija patrijarhata svodi na dominaciju jednog (muškog) roda nad drugim (ženskim), to znatno pojednostavljuje kompleksnost njegove pojavnosti. Jer, jednako kao i feminizam, i patrijarhat zapravo ima mnogo lica, on nije samo jedan, oni su mnogi. Patrijarhat su istovremeno i obiteljsko nasilje i *prvo pa muško*, patrijarhat su i vicevi o plavušama i razlike u plaćama i *ženska glavo*, patrijarhat su i seksizam i klitoridektomija i homofobija, inzistiranje na tradicionalnim rodnim ulogama, *sama je to tražila* i mizoginija. Patrijarhat su i *slabiji spol* i neplaćeni kućanski rad i transfobija, *mansplaining* i preuzimanje muževog prezimena. Patrijarhat su muškarci na upravljačkim pozicijama, *male gaze* i nepostojanje superheroina u glavnim ulogama. Patrijarhat je i cenzuriranje seksualnosti, njezino metaforiziranje. Patrijarhat su, jasno, i *one stvari*.

* Na kraju knjige nalazi se *Leksikon više i manje poznatih imena i pojmova*.

* * *

Onaj dio moje šutnje koji me danas najviše prestravljuje činjenica je da ne samo da o *onim stvarima* nisam razgovarala s drugima, o njima sam šutjela i sama sa sobom. A cenzura koju sam samoj sebi nametnula u jeziku polako je rezultirala eutanazijom onog stvarnog, tjelesnog, seksualnog dijela mene. Jezik mi je oduvijek bio neizmjereno važna domena doživljavanja stvarnosti i ako nešto nije postojalo u jeziku, za mene to nije postojalo ni u realnosti. Naravno, u tom je procesu veliku ulogu imao sram. Ako se o nečemu ne govori, zaključila sam, to mora da je strašno. I o tome zato ne samo da treba šutjeti, o tome ne treba ni misliti, a kamoli to raditi. Šutnja jednako sram, šutnja jednako strah, tako sam zaključila i u skladu s tom dogmom se i ponašala.

Sram i strah nisu me napuštali ni tijekom pisanja ove knjige, javili bi se gotovo sa svakim esejom i ovu sam knjigu napisala ne samo usprkos njima, nego velikim dijelom baš zbog ta dva osjećaja, iz želje da se napokon obračunam s njima, da ih izbacim iz sebe. Jer danas znam da nema razloga da se itko srami svoje seksualnosti, danas znam da nema razloga da o seksualnosti govorimo isključivo u metaforama. Danas me više nije sram nazivati stvari njihovim pravim imenom, više se ne bojim *onih stvari*, velikim dijelom upravo zahvaljujući ovoj knjizi.

* * *

Kad sam odlučila početi pisati knjigu, počela sam o *tim stvarima* intenzivnije razgovarati i sa svojim prijatelji(ca)ma. Ponekad sam to činila planski, ponekad spontano, i tako sam polako sakupila mali uzorak seksualnih navika

moje generacije, *born in the Balkans*. (Ovoj vremensko-geografskoj odrednici naravno valja dodati i onu klasnu: riječ je mahom o fakultetski obrazovanim osobama koje pripadaju srednjoj klasi i dolaze iz većih gradskih sredina.) Iako sam s rijetkima i ranije razgovarala o seksualnosti, tek sam sada osvijestila koliko često zapravo prije o tome *nismo* razgovarali. U usporedbi s ostalim stvarima koje smo pretresali do tančina, seksualnost je uvijek nekako ostajala po strani, sakrivena ispod naslaga srama koje nam je kultura nametnula. Seksualnost bi se uglavnom pojavila kao usputna referenca, ali ništa više od toga, seksualnost bi se možda ponekad i pojavila kao tema, ali uvijek u granicama pristojnosti, bez pretjeranih detalja. Naravno, to je vrijedilo i za razgovor o *tim stvarima* s našim roditeljima. Iako sam to već znala, sada sam definitivno potvrdila da je naša šutnja bila nasljedna. Osim sporadičnih autanja, nitko od nas s roditeljima nikada nije razgovarao ni o čemu vezanom uz seksualnost ili tjelesnost, a mnoge od nas o *tome* nisu pretjerano razgovarale ni s drugim prijatelji(ca)ma. Nisam dakle bila jedina.

* * *

Nekolicina tekstova ovdje objavljenih prvotno je objavljena na feminističkom portalu *Muf*, koji je u međuvremenu ugašen. I dok sam prvih nekoliko godina samo čitala *Muf*, početkom 2017. ondje sam počela objavljivati tekstove. Prvo sam napisala dva teksta o seksualnim metaforama koje donosim kao zadnje tekstove u ovoj knjizi. Iako se oni u tonu i pristupu prilično razlikuju od ostalih (što je i razlog zašto ih donosim kao dodatke), oni su bili probijanje leda koje sam

trebala obaviti prije nego što prijedem na osobnije teme. Nakon ta dva pomalo ironična *pop* teksta, nastala su dva nešto osobnija, onaj o autohomofobiji i onaj o rodu, nakon kojih sam shvatila da postoji još puno tema iz ove domene o kojima želim i mogu pisati. Tako su redom nastali tekstovi o nevinosti, orgazmu, masturbaciji, ginekologiji, grudima i mršavosti koji čine centralni dio ove knjige.

Na *Mufu* sam u međuvremenu objavila još i tekst *Hrvatska kujica*, koji mi je, iako se ne bavi temama iz sfere intimnosti kao ostali ovdje okupljeni tekstovi, intimno jako bitan jer sam u njemu prvi put odlučila javno istupiti nakon jednog javnog susreta sa seksizmom. Taj me tekst ponukao da se podsjetim i jednog drugog davno objavljenog teksta - *Gdje je nestalo autanje?*, koji govori o jednako davnom susretu s autohomofobijom. Posljednji tekst iz drugog dijela knjige, koji je posvećen „obračunima“ s javnim ličnostima, bavi se pak mojim odnosom sa Suzan Sontag. Iako taj tekst nema pretjerane veze sa seksualnošću, odlučila sam ga uvrstiti u ovu knjigu jer je bio važan dio moje osobne emancipacije.

Na kraju knjige nalazi se nekoliko bitnih priloga. Kao prvo, tu je *Leksikon više i manje poznatih imena i pojmova*, a zatim i popis prethodno objavljenih tekstova s pripadajućim linkovima. Na kraju knjige nalazi se i bibliografija u kojoj se, osim znanstvenih istraživanja te niza novinskih i internetskih članaka na koje se kroz knjigu pozivam, skrivaju i neke meni vrlo drage i bitne knjige, pokoji film te nekoliko feminističkih klasika. Ondje su izlistani svi naslovi koje sam čitala tijekom istraživanja za knjigu, a ne samo oni koje sam direktno citirala. Zato pozivam sve koje žele znati više da se upuste u istraživanje popisa literature i podruže s barem nekim autoricama koje se na njemu nalaze. Nakon bibliografije

slijedi i popis nekih vrlo *najs*, korisnih projekata i portala posvećenih destigmatizaciji ženske seksualnosti koje svim srcem preporučujem!

Još jedna bitna napomena tiče se tretiranja rodova u knjizi – u skladu sa svojom nepokolebljivom vjerom u kvir, odlučila sam u pojedinim tekstovima koristiti razne moduse rodnog osjetljivog jezika – ponekad koristeći /, ponekad (), ponekad :, ponekad isključivo ženski rod, ponekad „inkluzivnu množinu“ (npr. *postalie*). Ta naizgledna nedosljednost zapravo je u službi obogaćivanja jezika odnosno ukazivanja na mogućnosti koje imamo da ga rodno oplemenimo jer, obogaćujući jezik, obogaćujemo i svoju realnost.

* * *

Da sam kojim slučajem na ovu knjigu nabasala u svojim dvadesetima, prestravila bi me otvorenost s kojom autorica piše o vlastitoj seksualnosti, užasnula bi me njena iskrenost, neskrivena osobna perspektiva, užasnulo bi me tako otvoreno prosipanje intime. Da, da sam mlađa, bila bih preneražena ovom knjigom, prestravila bi me činjenica da se u njoj otvoreno govori o problemima sa svršavanjem, o nesnalaženju s vlastitim seksualnim opredjeljenjem, o „kasnem“ gubljenju nevinosti. Jer sve su to teme koje sam se u mladosti trudila skrivati od drugih. O ovim sam stvarima šutjela jer sam smatrala da je nepristojno, čak i vulgarno pisati o njima.

Ali sad kad sam nešto starija, znam da je pristojnost samo malograđanski mokri san, znam da nijedna tema sama po sebi nije vulgarna, vulgaran može biti samo način na koji se o njoj piše ili priča. Sada također znam koliko bi toj mlađoj verziji mene zapravo značilo da je imala prilike pročitati

ovakvu knjigu, znam da bi se nakon prvotnog šoka i nelagodje pojavio osjećaj olakšanja. I zato sam uvjerena da je ovo ispravan i potreban način da se o *ovim stvarima* piše i priča, jer sloboda je neopisivo bolji osjećaj od straha.

Za mene je proces pisanja ove knjige bio proces oslobođanja od godina nataložene šutnje i srama. Nadam se da će njeno čitanje imati barem djelomično isti učinak.